

Zdeněk Vacek

GRADA®

ŠKODOVKOU

NA SNĚŽKU I KOLEM SVĚTA

PŘÍBĚH B. J. PROCHÁZKY-DUBÉ,

POLYKAČE KILOMETRŮ

A PROPAGÁTORA AUTOMOBILOVÉ TECHNIKY

TEN TECHNICKÁ
ELITA
NÁRODA

27.000 km

Ruskem - Iránem - Beludžistanem - Indii - Ceylonem - Malaji
Čínou - Japanem - Honolulu - Severní Amerikou a Francií

**RYCHLEJI
A O 11 LET
DŘÍVE
NEŽ HANZELKA
A ZIKMUND**

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umístování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

ŠKODOVKOU

NA SNĚŽKU I KOLEM SVĚTA

PŘÍBĚH B. J. PROCHÁZKY-DUBÉ,

POLYKAČE KILOMETRŮ A PROPAGÁTORA AUTOMOBILOVÉ TECHNIKY

Zdeněk Vacek

Grada Publishing

Zdeněk Vacek

Škodovkou na Sněžku i kolem světa

Příběh B. J. Procházky-Dubé,
polykače kilometrů a propagátora
automobilové techniky

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
jako svou 4061. publikaci

Odpovědný redaktor Michal Karas
Grafická úprava a sazba Grafické studio Hozák
Návrh a grafická úprava obálky
Grafické studio Hozák
Počet stran 160
První vydání, Praha 2010
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2010

*Názvy produktů, firem apod. použité v knize
mohou být ochrannými známkami
nebo registrovanými ochrannými známkami
příslušných vlastníků.*

ISBN 978-80-247-3440-8
(tištěná verze)

ISBN 978-80-247-6941-7
(elektronická verze ve formátu PDF)

© Grada Publishing, a.s. 2011

Obsah

Předmluva	7
-----------------	---

Oddíl I

Zrození cestovatele 9

Mládí a zrání	10
Sedlák šlechticem.....	13
Křemencárna, pudr a benzin.....	15
Poprvé do světa	17
Autoklub garáže brí Procházků	20
Osudové sepětí se Škodovkou	28
Tandem Škoda Popular & Rapid.....	30
První cesta: po hvězdici na fotbal	33
Na jedničku dobyl Sněžku.....	37
Novinářem a motoristickým funkcionářem.....	41
Kolegové i konkurenti pod okřídleným šípem	45

Oddíl II

Inspirace verneovkou 49

Dámská jízda kolem světa.....	51
Žádná procházka	54
Chronologická data příprav na cestu (podle BJP)	55
Automobil, výstroj a výzbroj	59
Start!.....	63
Německem, Polskem a Pobaltím	64
Rusko na vlastní kůži	65
Íránský poutník	71
Divokým Beludžistánem.....	75
Indie – Malajsie – Singapur – Hongkong	76
Japonci v „čínské fázi“	80
Coast to coast	82
Z Cherbourgů do Prahy.....	87
Konec vypětí, čas k bilancování	91
Hvězdou salonů	91

Oddíl III

Druhý poločas života..... 95

Komisařem v Monte Carlu.....	96
Země pokořena, zbývá nebe	98
Nad Evropou zataženo	100
Z horké války do studené.....	103
Rotarián a Pan Am.....	106
Aktivní stáří se Signaltronem	109
Domů přes Pragotron	113
Spolupráce s NTM	115
Sousedé? Steinbach, Peroutka; Xerox i Scrabble.....	116
Dovolená s „Jindou“ Kubiasem.....	118
Tragické zastavení.....	119

Dodatek

Když dva vidí totéž,

nevidí totéž 121

Od legionářů k Fučíkovi	122
Nový spojenec?	124
Pokazucha par excellence.....	125
Turek v Aero 30.....	126
Podobnost čistě náhodná?	128
Břetislav Jan Procházka: Cesta Ruskem bez retuše.....	128

Příloha 154

Prameny a literatura	156
Rejstřík.....	158

MOTTO:

Moderní Odyssea¹ nemůže dnes býti uskutečněna ani pěšky, ani letadlem, ale jenom – autem. Jenom autem lze poznati celý svět, jakým skutečně je. Zatím co vlak proletí krajinou, letadlo jenom jako střela pronikne světem, a pěší poutník přichází na místo dávno na smrt znaven, než aby mohl pojímat první zážitky, je auto nepřekonatelným prostředkem, který nám zpřístupní celý svět.

(Z propagace Petrova nakladatelství, 1938)

DEDIKACE:

Manželce Petře za podporu a zázemí, které mi poskytuje, navigování a sdílení radostí i útrap při spanilých jízdách Škodou Rapid,

obětavým rodičům Ludmile a Zdeňkovi, kteří mě vždy vedli k „dobrodružství z poznávání“, k cestování a respektovali mé záliby,

rodině Procházkově a Slavíčkově za vstřícnost, poskytnutí archivních materiálů a fotografií a jmenovitě paní Heleně Slavíčkové za laskavý souhlas se zveřejněním textů jejího otce B. J. Procházky,

kolegům a přátelům za pomoc i povzbuzení.

Autor

¹ *Odyssea, tedy dlouhé a strastiplné putování (podle antického Homérova líčení návratu krále Odyssea od Tróje domů do Ithaky).*

Předmluva

Kdo by neznal české cestovatele Hanzelku a Zikmunda! Škoda jen, že se ve stínu jejich cest ocitly mnohé neméně pozoruhodné a snad i dobrodružnější dřívější výpravy našich motoristů. Jedenáct let před startem stříbřité Tatry 87 Hanzelky a Zikmunda vykonal v sériové Škodě Rapid cestu kolem světa Břetislav Jan Procházka. Motorismem žil od mládí: dovážel k nám americké oleje, zaváděl špičkovou servisní a garážovou techniku, s bratrem vybudovali moderní „auto-sanatorium“. Svůj osud spojil s propagací vozů značky Škoda; pro odvážné dálkové jízdy prokazující spolehlivost a užitnou hodnotu škodovek se mu začalo přezdívát „polykač kilometrů“.

Kniha opírající se i o dosud nepublikované materiály z rodinného archivu představuje silnou Procházkovu osobnost praktika i snílka, cestovatele, podnikatele a publicisty. Zažil a popsal sovětské Rusko v době politických procesů, své postřehy však kvůli prvorepublikové cenzuře hájící našeho spojence nemohl oficiálně vydat. Zajímavě působí kontrast mezi Procházkovými postřehy a dobovými tirádami levicových intelektuálů Fučíka nebo Wericha. Až o 28 let později popsala stíny sovětského režimu nápadně podobnými slovy tajná zpráva Hanzelky a Zikmunda, vypracovaná na Brežněvovu objednávku.

Kromě poutavé cestopisné linie si v knize o Břetislavu Procházce pochopitelně přijdou na své především milovníci historie motorismu. Vždyť Škody Popular i Rapid se s nároky dlouhých cest praly statečně a houževnatě, jejich konstrukce formovaná inženýry Matoušem, Zubatým či Hrdličkou slavila úspěch a hnací řetězec se v podstatě udržel až do 70. let.

Procházka po válce našel v Americe uplatnění v automobilové i letecké branži. Jako respektovaný odborný novinář a obchodník se stýkal například s doyenem francouzské motoristické publicistiky Charlesem Farouxem (1872–1957), rekordmanem kapitánem Georgem Edwardem Thomasem Eystonem (1897–1979), přátelské kontakty udržoval s rodákem z Nového Jičína, závodníkem a dlouholetým manažerem formulové stáje Mercedes-Benz Alfredem Neubaue-rem (1891–1980). V kritickém roce 1968 navštívil v Československu mimo jiné i dávného kamaráda Jana Wericha. Z literárních a uměleckých kruhů zmiňme Ernesta Hemingwaye, Adolfa Hoffmeistera, hudebního skladatele Josefa Stelibského či star Metropolitní opery Jarmilu Novotnou. Procházka se politice po celý život úzkostlivě vyhýbal, nicméně s Janem Masarykem a Václavem Havlem st. stál u počátků českého rotariánství. V důchodu se pustil do obchodu informačními tabulemi pro letiště i nádraží. Díky němu se špičkový systém Signaltron převtělil v československý derivát Pragotron, a na nejednom nádraží slouží dodnes.

Čtyřicet let po odsouzení za opuštění republiky a propadnutí majetku byl Procházka rehabilitován, rodinné garáže v dnešní Drtinově ulici na Smíchově se dochovaly ve vzácně původním stavu z počátku 30. let a vede je prasynovec Roman. Synové Bret i Jan pokračovali v Americe v otcově díle a věnovali se mimo jiné letectví; vnuk Lubomír Slaviček coby známý historik umění stojí v čele Semináře dějin umění na Masarykově univerzitě v Brně.

Neklidný duch, vynálezavost a světoobčanství rámované hrdým vlastenectvím dovedly Procházku z Čech doslova až na konec světa. Všude zanechal výraznou stopu a i v dobách nejtěžších se hrdě hlásil ke svému původu. Tato útlá knížka bere na svůj tenký hřbet těžký úkol zmapovat osudy neprávem opomíjené charismatické osobnosti, čínorodého ducha v neobyčejně vitálním těle, vlastence, světoběžníka, nadšence a průkopníka technického pokroku.

Porovnání výprav Procházky s Kubiasem a Hanzelky se Zikmundem

Použitý automobil	Škoda Rapid	Tatra 87
Termín	4–8/1936	4/1947–11/1952
Délka trvání	97 dní	1290 dní
Čisté jízdy	44 dny	nezjištěno
Počet zemí	15	44
Kontinenty	Evropa, Asie, Amerika	Evropa, Afrika, Amerika
Auto ujelo	27 700 km	61 700 km
Denní průměr vozu	asi 300 km	47,8 km
Nejvyšší denní průměr	asi 1000 km	785 km
Ostatní dopravou	nezjištěno	49 300 km
Spotřeba paliva	2820 l	10 000 l
Průměr (na 100 km)	10,2 l	16,2 l
Náklady na cestu	> 89 600 Kč (rok 1936) ²	~ 990 000 Kč (rok 1950)

² Procházka udává jen podstatné položky, především neuvádí náklady na stravování a ubytování. Částka 89 600 Kč má následující složky: 15 480 Kč (benzín) + 780 Kč (voda do chladiče) + 64 000 Kč (námořní doprava včetně naložovacích poplatků) + 2500 Kč (přístavní poplatky a spropitné) + 6840 Kč (telegramy, telefony)

Oddíl I

**Zrození
cestovatele**

Mládí a zrání

První Břetislavova fotografie z prestižního pražského ateliéru c. a k. dvorního fotografa J. F. Langhansa

Hlavní aktér následujícího příběhu se narodil 22. října 1897³ v Praze jako Břetislav Jan Procházka. Byl nejmladším z pěti dětí, jeho rodiče Josef Procházka (1853–1923) a Kateřina Novotná (1857–1924) se brali v roce 1880 v evangelickém kostele v Libenicích u Kolína. Nejdříve přišel na svět syn Josef (1883–1968), chemický inženýr a později provozní ředitel rodinných garáží v Husově (dnes Drtinově) ulici v Praze pod Petřínem. Následovaly dcery Ludmila (1888 až 1966) a Jaroslava (1890–1972), poté syn Vlastislav (1892–1976) a nakonec benjamíněk Břetislav, kterému v rodině říkali Břeťa. Tři děti, chlapci, zemřeli v kojeneckém věku. Příznačně je, že s výjimkou prvorozeného syna, pojmenovaného po otci, všechny děti dostaly vlastenecká jména.

Rod Břetislava Jana Procházky příslušel k jednomu ze starých českých selských rodů – přesvědčených a na svou víru patřičně hrdých evangelíků. Ve stromu života zpracovaném během 50. let 20. století, kdy v dusivé atmosféře decimování rodového majetku, předmětu podnikání i osobní důstojnosti, Procházkové jako mnoho jiných rodin hledali posilu v návratu ke svým kořenům, najdeme nejstaršího doloženého předka narozeného kolem roku 1695.

Z velmi košatého rodu Procházků nás bude zajímat větev „Košťanských“, evangelických sedláků obdělávajících polnosti u Starého Kolína.

Ani Břetislavův otec Josef Procházka nebyl prvorozený. Proto nezdedil rodný grunt a i když nevykročil do života s prázdnými rukama, musel se o svoji budoucnost postarat sám. Rovinatý zemědělský kraj kolem Kolína, Kutné Hory a Čáslavi mu byl brzy těsný, proto začal podnikat ve sklářství a navázal kontakty s podniky hlavně na severu Čech. Aktivně se tak zapojil do budování domácího průmyslu a podnikání.

³ V literatuře se omylem traduje rok 1898. Tato chyba se zřejmě poprvé objevila již v prvorepublikovém kulturním adresáři Antonína Dolenského (1936), jakémsi *Who is Who* Republiky Československé.

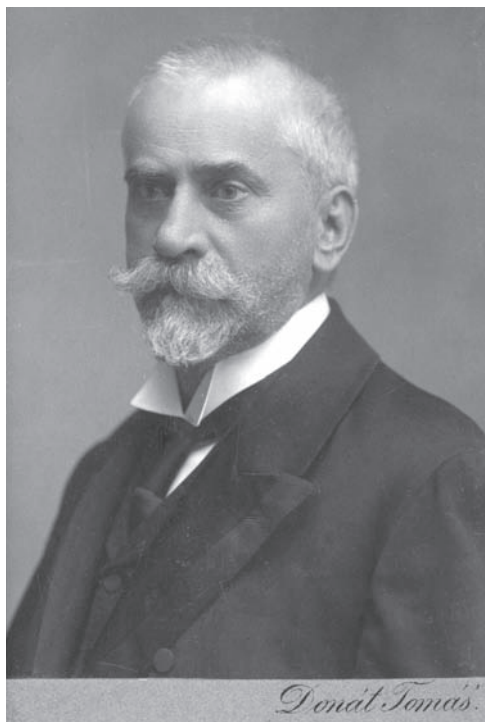
*Otec Josef Procházka, obchodník sklem
a později uhlím, pocházel ze středočeského
selského rodu*

Druhá polovina 19. století byla totiž obdobím hospodářského vzestupu českého národa, jenž na politickém poli nedosáhl rovnoprávnosti s Rakusy a Maďary v rámci podunajské monarchie (prohrami byly hlavně zlomové roky 1848 a 1867). A tak naši předci kromě „drobečkové politiky“ dílčích politických koncesí založili svoji emancipaci na hospodářské bázi. Traduje se, že jim nahrávala do karet také konzervativnost mocnáře Františka Josefa I. (vládl 68 let, od roku 1848 až do roku 1916). Průmysl mu doslova nevoněl, tovární komíny kouřící na periferiích Vídně prý odmítal a raději by je viděl až „za kopečky“. Nepřímo tak podpořil hospodářský rozvoj v Českých zemích. Přesun těžkého průmyslu zřejmě chápal i jako určitou pomstu odbojným Čechům. Naším předkům dával svoji superioritu najevo také tím, že se nikdy nedal korunovat českým králem.

Nemohl předpokládat, že po říjnu 1918 zůstane Rakouská republika odříznuta od zemědělských i industriálních center monarchie; naopak na území vznikající ČSR zůstalo 60–70 % průmyslových kapacit Rakouska-Uherska.⁴

V tomto společenském klimatu se prosazoval Břetislavův otec Josef, patřící již před první světovou válkou k oněm typickým selfmademanům. Formátem se ovšem nemohl rovnat kapitánům našeho velkopřůmyslu. K jeho nejvýznamnějším obchodním aktivitám patřil velkoobchodní prodej křišťálu i barevného skla, pocházejícího především ze severu Čech, například Haidy/Nového Boru. Největší odbytiště představovalo císařské Německo, Procházka vystavoval například na Lipském veletrhu.

Po akumulaci prvotního kapitálu zakoupil bezprostředně po svatbě v roce 1880 sklárnu v Košťanech u Teplic, aby maximalizoval užitek komplexní kontrolou celého produkčního procesu od návrhu skla přes jeho výrobu po obchod.⁵ V roce 1891, jako sedmatřicetiletému, se mu

⁴ V meziválečném období platilo Rakousko za jednu z nejlevnějších zemí v Evropě od potravin přes benzin po nemovitosti.

⁵ Podle publikace: Julius Fahdt, *Die Glasindustrie Osterreich-Ungarns. Ein Verzeichniss aller Glashütten der österr.-ungar. Monarchie*, Dresden 1887, s. 51, č. 158: 2 sklářské pece, 16 otevřených pecí, 1 pec plynová Siemens, celkem ve sklárně pracovalo 40 zaměstnanců a roční produkce byla 55 000 zl.

naskytla příležitost prosperující sklárnu specializovanou na luxusní barevné sklo (tzv. Barockartikel) prodat bratrům Rindskopfovým, kteří ji jako výrobci proslaveného secesního skla dovedli k dalšímu rozkvětu a v roce 1900 za ně dostali ocenění na Světové výstavě v Paříži.⁶

Poté se Josef stal „soukromníkem“ a majitelem realit. Nejprve krátce bydlel v blízkosti svého rodiště, v Kutné Hoře, aby posléze s rodinou již na trvalo přesídlil do Prahy. Zde vlastnil hned několik domů, mimo jiné na Karlově náměstí, krátce byl v jeho majetku i zámek Lochovice u Berouna. Definitivním sídlem rodiny a místem Břetislavova mládí se měl stát dům v Plaské ulici na rozhraní Malé Strany a Smíchova. Josef Procházka, evangelík a vroucí vlastenec, nemohl chybět mezi členy Družstva Národního divadla v Praze, České matice, instituce zřízené při Českém muzeu pro vydávání české vědecké literatury, a před rokem 1915 též Spolku pro postavení pomníku Mistra Jana Husi na Staroměstském náměstí. Ve své závěti z roku 1914 mj. své potomky nabádá, aby „vždy v každém ohledu konali svědomitě svoje povinnosti“ a aby pracovali „pokud mohou a když by více nemohli ať dopřejí sobě odpočinku, jenom ať se vyhnou vší (burzovní) spekulace“.

Otec Josef ani v této době nesložil ruce v klín a dále podnikal. Luxusní sklo, tedy zbytečné zboží s příliš elasticou křivkou poptávky, pragmaticky vyměnil za perspektivnější artikl, jehož odbyt tolik nepodléhal výkyvům hospodářského cyklu – uhlí bylo potřeba za blahobytu i krize, v míru a ještě více za války.

Zastoupení Procházkovy firmy (na obchodní vizitce z té doby je uveden jako majitel firmy „V. Svoboda a spol.“ a hnědouhelných dolů „Frauenlob“ a „Prokop“) je zvěčněné i na pozadí fotografií z památného 28. října 1918, kdy byla na Václavském náměstí v Praze vyhlášena Československá republika. Na fasádě jednoho z domů nebylo možné přehlédnout hornické symboly a jméno Josefa Procházky, obchodníka uhlím, jehož firma měla své sídlo nedaleko odtud, U Městského sadu č. 21 před dnešním Hlavním nádražím. Později na onom místě, vybombardovaném na sklonku druhé světové války, postavili Dům potravin. Dobové snímky zachytily také firemní reklamu na ohradě nedaleko dnešního Masarykova nádraží. Na ní je uvedeno „Jos. Procházka, nejlepší nákup a prodej veškerého uhlí“.

Procházkové se díky vhodně zvolenému sortimentu domácího původu i spotřeby dokázali relativně dobře přenést přes nepříjemný fakt rozpadu obrovského společného trhu monarchie, jenž postihl zvláště těžce exportéry. Jako vlastenci přivítali vznik nového státu, ale jako obchodníci nemohli nevidět odbourávání poměrně liberálních podmínek předválečného mezinárodního obchodu.⁷

6 Viz Karel Hetteš, *Po stopách zapomenuté historie. Příspěvek k dějinám českého sklářství z let před první světovou válkou*, *Ars vitraria* 1, 1966, s. 83–96

7 Realizovali se v něm nejen osobnosti jako Emilové Škoda a Kolben, či Václavové Laurin a Klement. V konfrontaci se světem a zázemím trhu monarchie tak v Plzni vznikla významná zbrojovka, v Praze elektrotechnický závod těžící know-how z dob, kdy byl Kolen asistentem Edisona a v Mladé Boleslavi vyrostla největší automobilka monarchie s významným objemem exportu do Ruska, ale i Jižní Ameriky a dokonce až do Japonska. Za republiky se však „Laurinka“ dostala do vážných obtíží a sedm hubených let hrozících bankrotem ukončila roku 1925 začleněním do Škodových závodů se sídlem v Plzni. Ani ty se neobešly bez kapitálové injekce, tentokrát zahraniční: francouzského investora a anglické půjčky.

Sedlák šlechticem

Kultivovaný mladý muž s mnoha zájmy byl veden k vlastenectví a hrdosti na kořeny svého rodu

Ač jeho předci obdělávali grunt ve středních Čechách a patřili k hrdým reprezentantům soli země – selského stavu, Břetislavu Janu Procházkovi silně imponovali aristokraté. I proto patřily do jeho bohaté knihovny heraldické příručky a historická literatura, např. „*Heraldika*“ Karla Schwarzenberga nebo „*Erbovní knížky*“, které měl předplaceny od 30. let. Dokázal však dovedně najít rovnováhu mezi obdivem k rytířským ctnostem a přesvědčeným republikánstvím, upevněným kontaktem s programově demokratickými, tedy anti-aristokratickými

Spojenými státy americkými. Dávno před odchodem do ciziny navázal Procházka přátelské kontakty mj. s Alfonsem „Alfy“ Kinským (1912–1992) z Kostelce nad Orlicí, s Karlem Schwarzenbergem (1911–1986) z Orlické linie, nebo Mariem Janem Nepomukem „Hannem“ Nádherným z Borutína (1904–1936) – účastníkem cesty Popularů do Indie. V americké emigraci a ve Vídni při cestách do Evropy rozdělené železnou oponou měl blízko k Jiřímu rytíři Daubkovi (1890–1981), který byl od roku 1957 předsedou pobočky IBM v Rakousku a jehož manželkou byla pěvkyně Jarmila Novotná (1907–1994). Z krajských listů si v roce 1967 vystříhl článek referující o dokumentárním filmu Víta Olmera „*Občané bez rodokmenu*“, zdánlivé první vlašťovce rehabilitace starých časů.

K nejpřehnanějším dokladům romantických rysů v Procházkově jinak dosti racionálním a pragmatickém naturelu patří právě jeho aristokratický přídomek „Dubé“, později v zahraničí používané „de Dubé“ či dokonce hraběcí „Count de Dubé“. Verzi „de Dubé“ ostatně převzali i někteří z jeho potomků, například syn Bret (*1926), letecký konstruktér, žijící v New Yorku. Naopak Procházkův vnuk Lubomír Slaviček zdůrazňuje, že neexistují žádné doložitelné vazby jejich rodiny na starobylý český šlechtický rod.

Připomeňme, že skuteční páni z Dubé,⁸ píšící se podle dnes již zaniklého hradu Dubá na Českolipsku, patřili k rodu Ronovců. Jejich příslušníci, včetně slavného Jana Roháče, se dělili do několika větví: Červenohorských z Dubé, Adršpachů z Dubé, Škopků z Dubé

⁸ Nejslavnější z nich byl Jan Roháč z Dubé, přední tábořský hejtman, získal za zásluhy několik panství: zboží v Tehově, deset vesnic v okolí Říčán a pět vesnic se statkem v Chlístovicích, těsném sousedství Sionu, hradu se starozákonním biblickým jménem. Dne 9. září 1437 byl pán z Dubé popraven pro šlechtice ponižujícím trestem – oběšením.

a konečně Berků z Dubé. Břetislav Jan Procházka deklaroval příslušnost k poslední ze jmenovaných větví, která však po meči vymřela v roce 1706, například oficiální popisek pod francouzskou agenturní fotografií z pozdních 40. či raných 50. let jej uvádí pod jménem „B. P. Berka de Dubé.

Neškodná romantika? Fanfarónství? Snaha po vyniknutí? Snad od každého trochu, ale nebudme ve svých soudech příliš příkří. Sluší se totiž připomenout okolnosti, za nichž ke změně jména došlo. Hodnocení se pak může přepólovat a nazvat Procházkovu usilování o šlechtický přídomek odvážným vlastenectvím, hrdostí na rodnou hroudu a niterně až vypjatě prožívaným češtvím. Se spojením Procházka-Dubé se totiž setkáváme až od roku 1941, teprve po dalších dvou letech snažení došlo k úřední změně jména v tomto smyslu. Procházka to chápal jako demonstraci svého společenského postoje a jasný vzdor vůči okupaci i kolaborantství. Významným osobnostem společenského i hospodářského života, kteří většinou dokonale ovládali němčinu, bylo tehdy nabízeno až vnucováno přijetí německého občanství se všemi z toho plynoucími výhodami.⁹ Ve stejné době se vzepjala vlna patriotismu, projevující se také v kultuře. Vznikaly básnické sbírky jako *Naše paní Božena Němcová*, filmaři vyhledávali ryze česká témata à la *Jan Cimbur* nebo *Babička*, v mantinelech cenzury se odvolávali na obrozcence a husitství.

K idejím kališníků měl Břetislav nejbližší, vždyť pocházel ze staré evangelické rodiny, jeho otec v závěti dětem ostatně neopomenul zdůraznit, aby zůstali vždy „dobrymi křesťany a věrnými a vzornými dítky svého národa“. Odbojná postava Jana Roháče z Dubé (1380–1437) mu zřejmě silně imponovala. Tento husita byl navíc čáslavským hejtmanem a také místo jeho posledního odporu protireformačním silám – hrad Sion s pěti okolními Roháčovými vesnicemi – leželo nedaleko Starého Kolína, odkud pocházeli Procházkové. I proto si v pražské Rubešově galerii za války koupil kresbu, připisovanou Mikoláši Alšovi, na níž je spodoben Roháčův hrad.

Dochovala se listina z dob druhé světové války, v níž dva představitelé evangelické obce v Kutné Hoře „svědčí“ o údajné genealogické vazbě Procházků na rod Berků z Dubé. Dokument psaný archaickým typem písma má vzbudit dojem starobylosti. Změna jména na „Procházka-Dubé“ však byla potvrzena protektorátním ministerstvem vnitra a je nepochybně právně platná, bez ohledu na skutečnou příbuznost s Berky z Dubé. Už nezjistíme, co si o žádosti myslel příslušný úředník, který ji stvrdil podpisem a razítkem. Snad se pousmál, ale nejspíš jej nepohoršila. Proč také! Vždyť ve stejné době hledala řada Čechů ve svých slovanských žilách kapky nordické krve a někteří umělci neváhali vystupovat alespoň pod pseudonymy jako např. Zita von Buchlow (herečka Zita Kabátová). To bylo sice také pseudošlechtictví, odkazující na hrad nedaleko Uherského Hradiště, ale snad každý cítí, jak podstatně odlišné.

A že si B. J. podržel „titul“ i po vítězství komunistů a poté co byl v nepřítomnosti odsouzen mimo jiné k propadnutí majetku? Berme to jako vstupenku do lepší společnosti svobodného světa v době, kdy byla západní Evropa a Amerika přesycena bezejmennými emigranty

⁹ Například vrchní ředitel mladoboleslavské Škodovky a Procházkův dobrý známý z dob propagačních cest svobodný zednář ing. Karel Hrdlička své odmítnutí vysvětloval nevládnímu bratrovi říšského maršála Albertu Göringovi: „Rozumějte mi – představte si, že by vám někdo nabídl řekněme francouzskou národnost. Francouzi jsou velký národ, ale jako Němec byste na to nemohl přistoupit. Stejně tak já, chápejte, narodil jsem se jako Čech a také jím zůstanu.“

z východu. Roli sehrála také obtížná vyslovitelnost příjmení Procházka. Jméno Procházka-Dubé ostatně respektovali i v Československu, jak o tom svědčí například článek v časopise Letectví a kosmonautika z roku 1968. Ten popisuje Břetislavův přínos rozvoji centrálně řízených elektrických návěstí na našich nádražích a letištích v kooperaci s národním podnikem Elektročas. Vždyť „Berkové z Dubé“ v Československu zavedli Pragotron, donedávna standardní informační tabule na našich nádražích a letištích!

Křemencárna, pudr a benzin

Břetislav vyrůstal na rozhraní Malé Strany a Smíchova, nedaleko dílen pražského průkopníka motorismu Josefa Waltera. Podle kusých Procházkových vzpomínek se zdá, že jej výroba motocyklů, tříkolek a automobilů velmi lákala a citace poznámek „papá“ Waltera svědčí o čase stráveném v tomto prostředí. Třeba to, jak Josef Walter rozháněl učedníky ztrácející čas nekončným komentováním nějaké novinky: *„Tak jsme se pokoukali a půjdeme zase něco dělat.“* Břetislavův otec Josef, sám selfmademan pociťující handicap nedostatku formálního vzdělání a jazykového vybavení, ovšem kladl velký důraz na to, aby jeho děti dostaly kvalitní školy a také se jim náležitě věnovaly.

Rodina měla rezervovány lóže v Národním divadle (vždyť se otec podílel kolem roku 1900 na jeho správě), dcery chodily na obligátní hodiny cizích jazyků a zpěvu – navštěvovaly známou Pivodovu školu (Jaroslava se posléze věnovala opernímu zpěvu profesionálně jako členka operních souborů v Košicích a Bratislavě) – a oba starší synové studovali na školách ve Švýcarsku a ve Vídni, včetně nezbytné lekce společenské výchovy. Stranou nezůstal zejména v případě nejmladšího Břetislava ani moderní sport. Jako jinoch navštěvoval známou tělocvičnou školu vzpěrače a zápasníka Fridolína Hoyera (1861–1941) *„pro všestranný výcvik těla pro pány, dámy a dívky“*, která byla založena 1908 na Karlově náměstí a v roce 1915 se přestěhovala do suterénu hotelu Zlatá husa na Václavském náměstí. Podle docho-

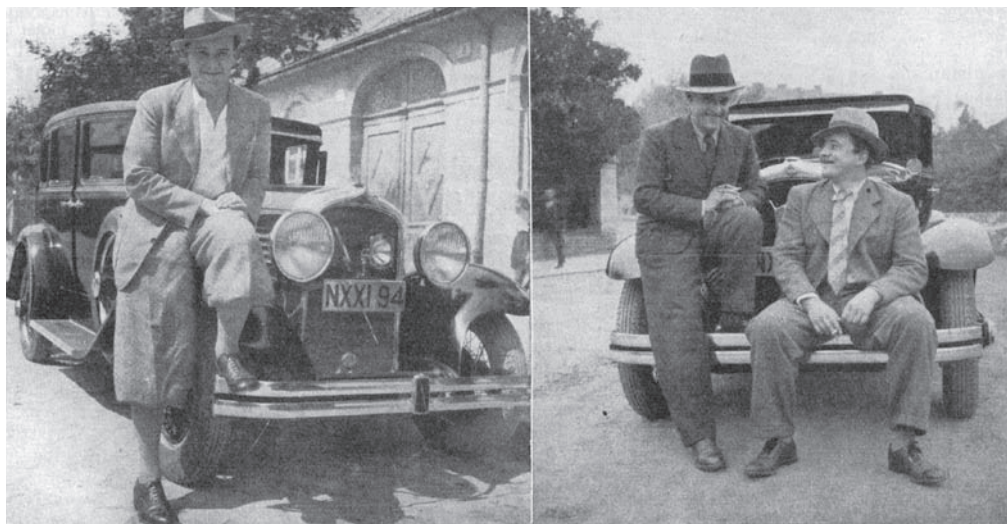
*Život je tvrdý a Štěstěna přeje
připraveným – proto hodiny boxu*

vané fotografie pěstoval box a především rád a velmi dobře hrál tenis, o čemž svědčí skutečnost, že za 1. světové války vyhrál 22. září 1917 „válečné mistrovství v pánském singlu“ (nejeden potenciální soupeř však musel narukovat) i to, že později u vily v Hodkovičkách měl tenisový kurt.

Sepětí s přírodou, výchova k soběstačnosti a inspirace moderními anglosaskými metodami výuky se snoubily ve skautském hnutí – ani tady nemohl mladý Procházka chybět. Vzhledem ke svému narození v roce 1897 patřil k prvním českým skautům. Jeho otec si v říjnu 1912 zaznamenal svou návštěvu přednášky Antonína Benjamina Svojsíka. Zdá se, že podobně jako např. TGM, s nímž se ostatně dobře znal ze staršovstva evangelického sboru na Malé Straně, skautingu přál a považoval jej za dobrý výchovný prostředek pro svého syna. Dochovaly se i snímky dokumentující „Břetovy“ bruslařské etudy na zamrzlé Vltavě.

Brzy zakotvil na reálném gymnáziu v Křemencově ulici, stojícím nedaleko Karlova náměstí. Na tomto vyhlášeném ústavu tehdy studoval například výtvarník Alois Wachsmann (1898–1942), pozdější aktér Devětsilu Karel Vaněk, o několik let později do stejné „boudy“ nastoupili budoucí Procházkoví dobří známí Adolf Hoffmeister (1902–1973) a Jan Werich (1905–1980) s „Tlustým Rusem“ Jiřím Voskovcem (1905–1981). Procházka se s nimi stýkal ještě v 60. letech, v dobách svých poměrně častých cest mezi USA a Evropou.

Břetislav odmaturoval v červnu 1917, tedy ve věku necelých 19 let. Úspěšného mladého muže na památku zvěčnil ateliér Drtikol. Ze školy nebylo kam pospíchat, vždyť zuřila první světová válka a rukovaly i mladší ročníky než Břetislavův „Jahrgang“ 1897. Službě v poli se naštěstí podařilo na rozdíl od obou starších bratrů uniknout, následovalo studium na pražské technice. Praxe jej však vždy přitahovala více než teorie, ne nadarmo o něm přátelé mluvili jako o stoprocentním muži činu. A tak opouští posluchárny i rýsovací prkna v zaprášených učebnách, aby nasál vůni benzínu a oleje. Nebál se ani fyzické námahy či nepohodlí, spojených s tehdejšími stupněm vývoje motocyklů a automobilů.

Osm let později nastoupili do „Křemencárny“ budoucí komici Jiří Voskovec a Jan Werich (na snímku s osmi-válcovým Marmonem). Procházka s oběma udržoval přátelské kontakty prakticky do konce života

„Řemenáč“ německé
značky NSU byl vyroben
po roce 1911, snímek vznikl
asi kolem roku 1920

Záhy projevil mimořádné organizační i propagační schopnosti, imaginaci a vizionářství. Přitom však nikdy nezapřel střízlivost a praktičnost technika. I když se v pramenech jako je např. Tůmův almanach „Postavy našeho motorismu“ (1941) zmiňuje Procházkovu praxi v továrně Walter¹⁰, kde v technické kanceláři doplnil partu konstruktérů Zubatý–Šmejkal–Příbyl, v továrně zřejmě dlouho nepobyl. Ing. Zubatý později podobně jako Procházka sbíral zkušenosti v USA a znovu se sešli v polovině 30. let v Mladé Boleslavi: talentovaný konstruktér významně přispěl k úspěchu Popularů a Rapidů, které Procházka tak zdatně propagoval.

Poprvé do světa

Na technice se Břetislav Procházka začal kamarádit s pozdějším inženýrem Václavem Havlem z rodiny stavitele Lucerny a dalších pražských budov i obchodníka realitami Václava Havla. Oba mladí pánové pocházeli z podobného rodinného prostředí, byť nutno přiznat, že havlovské impérium mělo již tehdy větší záběr a čekal je velkolepý rozvoj v podobě ateliérů na Barrandově či nedalekých teras s vyhlášeným restauračním podnikem, (věčně studeným) bazénem, Trilobit barem atd.

¹⁰ Podle dcery Heleny Slavičkové a vnuka L. Slavička ale toto angažmá muselo být pouze krátkodobé. Zřejmě se jednalo o odpolední okukování dění ve firmě po škole nebo o víkendech, nejspíše v letech 1917–1919. Intenzivněji snad po maturitě a před odjezdem do světa.

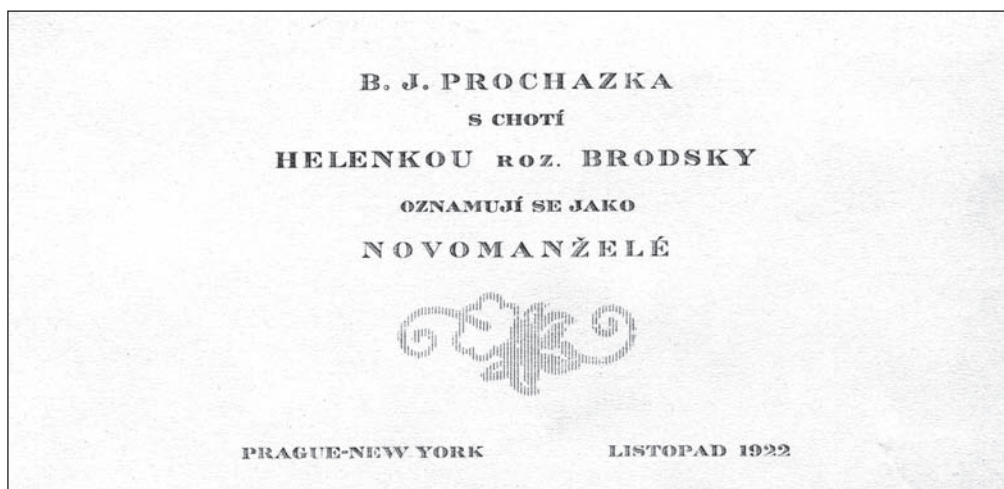
V roce 1919 se Procházka jako člen studentské delegace vydal do USA a Havlovým prostřednictvím domů referoval studentům i tisku o svých dojmech především z hospodářského a společenského života na východním pobřeží Spojených států amerických. Pobyl jen krátce, do vlasti se pravděpodobně vrátil ještě téhož roku.

Za jeho následnými cestami přes oceán hledejme velmi privátní důvod – v New Yorku se zamiloval do o čtyři roky mladší Čechoameričanky Helen Brodské (1902–1988), kterou poznal již v červenci 1911 na společném letním pobytu na České Kubici. Břetislavova vyvolená mluvila dobře česky, měla pouze problémy s psaním, proto vždy psala anglicky.

Její otec Frank (František) Brodský byl před rokem 1909 spoluvlastníkem bankovní firmy Brodský a Sovák v New Yorku a ve zmíněném roce se stal spoluzakladatelem pražské banky Bohemia, která své aktivity zaměřovala na americké krajany. V tomtéž roce zakládá Bank of Europe Trust Company a do roku 1911 je jejím prvním předsedou. Helenin dědeček Francis byl v roce 1860 první Čech, který v získal ve státě New York americké občanství.

K počátkům jejich vztahu se později Helen vyjádřila, že ji extrovertní nápadník doslova umluvil, a cesta na svatbu, konanou 9. listopadu 1922, i následný pobyt v Praze pro ni představovaly veliký kulturní šok. Novomanželé spolu žili v domě v Plaské ulici, na který byli Procházkové náležitě hrdí,

S Čechoameričankou Helenou, rozenou Brodskou na svatební cestě (1922). Imponovala mu i její emancipovanost. Podle Procházky řídila výborně, podle jiných za volant nesesdla – nevíme

Děti byly k motorismu vedeny od útlého věku

ale mladá Američanka tu nenacházela komfort, na jaký byla zvyklá. To se jistě netýkalo pouze tehdejšího středoevropského pojetí koupelny nebo způsobu vytápění. Pro dvacetiletou dívku z diametrálně odlišného prostředí jistě nebylo snadné žít ve středu mladého státu vzniklého na troskách po zničující válce, zmítaného hospodářskými i politickými obtížemi složité a těžko pochopitelné doby. To vše prožívat pod jednou střechou s manželovou matkou a sestrami, nešetřícími dobrými radami do života.

Jedenáct měsíců po svatbě se narodila dcera Helena, v roce 1926 přišel na svět malý Břetislav, v rodině přezdívaný „Boby“ a dnes žijící v New Yorku pod jménem Bret de Dubé.

Když už mluvíme o „transatlantických vazbách“ rodiny Procházků, je třeba připomenout také jméno kutnohorského rodáka Emanuela Vosky. Procházkové totiž udržovali styky s tímto proslulým „Masarykovým vyzvědačem“, Čechoameričanem a kapitánem armády USA. Charismatický muž, k stáru stíhaný nedemokratickými režimy zprava i zleva, se po zpravodajské linii významně zasloužil o vznik Československé republiky. O jeho pověsti coby znalce Střední Evropy svědčí také skutečnost, že působil jako poradce delegace USA při jednání o poválečném uspořádání světa ve Versailles. Ve 30. letech podnikal v Praze na Národní třídě a bydlel ve vile po nakladateli Ottovi na Zbraslavi, sotva dvacet minut autem ze Smíchova.

Zdá se, že vrátka do Ameriky pomáhal otevírat kapitán Emanuel Voska, slavný „Masarykův špión“